

Тематична рубрика: Теорія і методика професійної освіти

УДК 378-057.86

ТРАНСПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

TRANSPROFESSIONALISM AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Попадич О. О.,

доктор педагогічних наук,

доцент, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Попадич Б. Т., аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Встановлено, що транспрофесіоналізм є складним теоретико-методологічним феноменом, новим явищем у системі підготовки принципово нового класу професіоналів. Його актуальність обумовлена соціально-економічними умовами, що постійно змінюються, у світі, що впливає на суттєве перетворення світу професії. Доведено, що розмивання меж професійних функцій, зростання попиту фахівців, здатних до комплексної (трансдисциплінарної) оцінки проблемних ситуацій, і неготовність системи професійної освіти до випуску фахівців цього рівня лише підвищує значущість цього явища. Виявлено, що у сучасній психолого-педагогічній науці майже немає досліджень, присвячених формуванню та розвитку транспрофесійних компетенцій у різних груп студентів. Основна частка досліджень у сфері вищої освіти присвячена не так фіксації феномена, як обґрунтуванню його актуальності та постійно зростаючої затребуваності. При цьому відсутність системи методологічних досліджень та розробок ускладнює організацію та реалізацію процесу підготовки транспрофесіонала. Визначено особистісні та функціональні компоненти характеристик транспрофесіонала, що дозволило виявити сутнісні характеристики поняття транспрофесіоналізму. На основі проведеного аналізу психолого-

педагогічної літератури та порівняльного аналізу понять був конкретизований термін «транспрофесіоналізм» та встановлено, що це інтегративна якість особистості, що охоплює гнучкість у вирішенні проблем, міжпрофесійну комунікативність, дивергентність мислення, що відображає здатність і готовність до освоєння міжпрофесійних видів діяльності через самоосвіту та застосування їх при вирішенні та при міжпрофесійній взаємодії з різними спільнотами. Обґрунтовано необхідність спрямування сучасної системи вищої освіти на підготовку транспрофесіоналів. На основі досліджень вітчизняної та зарубіжної літератури проведено порівняльний аналіз підходів до визначення терміна «транспрофесіоналізм» та встановлені суттєві відмінності характеристик професіонала та транспрофесіонала. Визначено особистісні та функціональні компоненти характеристик транспрофесіонала, що дало змогу виявити сутнісні характеристики поняття транспрофесіоналізму. Проаналізовано основні характеристики транспрофесіоналізму.

Ключові слова: професіоналізм, транспрофесіоналізм, транسدисциплінарність, міждисциплінарність, фахівці-професіонали, види діяльності, професії.

The article establishes transprofessionalism as a complex theoretical and methodological phenomenon, a modern phenomenon in the system of training a completely new class of professionals. Its relevance is due to the constantly changing socio-economic conditions in society, which affects significant transformations of the world of the profession. It has been proven that the blurring of the boundaries of professional functions, the growing demand for specialists capable of complex (transdisciplinary) assessment of problem situations and unwillingness of the professional education system to produce specialists of this level only increase the importance of this phenomenon. It appears that there are practically no studies devoted to the formation and development of transprofessional competences in different groups of students in modern psycho-pedagogical science. The bulk of

research in higher education is devoted not so much to defining the phenomenon, as to substantiating its relevance and ever-growing demand. At the same time, the lack of a system of methodological research and development complicates the organization and implementation of transprofessional training process. The personal and functional components of transprofessional characteristics have been determined, which allows us to identify the essential characteristics of the concept of transprofessionalism. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature and comparative analysis of the concepts, the term "transprofessionalism" has been concretized. It has been established that this is an integrative quality of personality, which includes flexibility in problem solving, interprofessional communicativeness, divergent thinking, reflecting the ability and willingness to master interprofessional self-education and its application in problem solving and in interprofessional interaction with different communities. The necessity of directing the modern system of higher education towards the training of transprofessionals has been substantiated. A comparative analysis of approaches to the definition of the term «transprofessionalism» based on studies of domestic and foreign literature has been carried out. The personal and functional components of the characteristics of a transprofessional are defined, which allows us to identify the essential characteristics of the concept of transprofessionalism. The main characteristics of transprofessionalism have been analyzed.

***Key words:** professionalism, transprofessionalism, transdisciplinarity, interdisciplinarity, professionals, types of activity, professions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У постіндустріальному суспільстві вузька кваліфікація значної частини найманих працівників перестає відповідати вимогам часу, а на зміну професіоналам приходять транспрофесіонали – фахівці, здатні опановувати нові або суміжні професії, працювати в різних професійних середовищах та організаційних структурах [8, с. 3]. Характерною рисою транспрофесіоналізму є вміння людини навчатися, самовдосконалюватися, розвивати свої компетенції для

комплексного вирішення професійних завдань [15, с. 539]. Сьогодні роботодавці націлені не так на вузькі професійні навички претендентів, як на метапредметні компетенції [9]. Поняття «професія» в сучасних умовах мінливості й невизначеності посувається, і активується термін «трансфесія» як вид трудової активності, що реалізується на основі синтезу і взаємопроникнення професійних компетенцій, які належать різним спеціалізованим галузям [11, с. 489]. Ситуація ускладнилася тим, що сьогодні практично неможливо спрогнозувати та визначити затребуваність професійних навичок у майбутньому. Тому в сучасному освітньому просторі завдання підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних пристосовуватися до динамічного середовища, набуває особливої актуальності, особливо в умовах воєнного стану, коли справжній фахівець повинен бути і психологом, і військовим, і журналістом, і комп'ютерником, і педагогом, і політологом, і військовим експертом, і логістом. Отже, проблема транспрофесіоналізму актуальна з точки зору педагогічної теорії та практики професійної освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Сьогодні напрямами модернізації освіти визначено: підвищення конкурентності у європейському просторі, пріоритетність освіти та науки у структурі державного бюджету, відкритість освітньої моделі, перехід до особистісно-орієнтованого навчання, налагодження системи соціальних ліфтів, упровадження ефективного управління освітою [2, с. 31]. Сучасна вимога до професійної підготовки майбутнього фахівця – це формування гнучко мислячої людини, здатної орієнтуватися у багатьох напрямках людської діяльності і швидко самонавчатися на окремих її ділянках [1, с. 160]. У психолого-педагогічних дослідженнях переосмислюється традиційна орієнтація освіти з «формування» конкурентоспроможних фахівців-професіоналів, порушується питання про зв'язок освіти з «трансфесією» [4, с. 148]. Транспрофесіонали завдяки своїм компетенціям гнучкості мислення в умовах невизначеності та в нестандартних ситуаціях здатні до комплексного бачення проблем,

знаходження унікальних рішень на основі трансдисциплінарного синтезу знань. Актуальність зазначеної проблеми відображено у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», чинних Ліцензійних умовах провадження освітньої діяльності закладів вищої освіти, Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти ESG (Єреван), рекомендацій Всесвітнього економічного форуму (м. Давос). Концептуальні положення транспрофесіоналізму викладені у працях зарубіжних (Х. Барр, М. Кізіто, Р. Ламдін, Е. Вільямсон, Дж. Пауелл, А. Пікард, Г. Перкін та ін.) та вітчизняних учених (О. Ануфрієва, Н. Кривцова, О. Парубець, Л. Шевченко, О. Яцина та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на повноту наукових досліджень, педагогічна наука не вивчила належним чином питання підготовки транспрофесіоналів у процесі професійної підготовки: не визначено особливості процесу підготовки транспрофесіоналів, недостатньо описані педагогічні умови, що впливають на підвищення ефективності у процесі професійної підготовки з метою формування транспрофесійних компетенцій, слабо вивчено питання управління цим процесом в університетах. Крім того, не вивчали питання розвитку готовності магістрантів-юристів до транспрофесіоналізму у процесі професійної підготовки, що, у свою чергу, потребує спеціального дослідження з огляду на специфіку їхньої підготовки.

Мета статі – проаналізувати сутнісні риси та основні характеристики транспрофесіоналізму. Основними завданнями визначено: на основі аналізу психолого-педагогічних та філософських досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів визначити сутнісні характеристики поняття транспрофесіоналізму, здійснити порівняльний аналіз основних характеристик професіоналів та транспрофесіоналів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, коли Європа зіштовхнулася з важливими суспільними викликами, – починаючи від безробіття і соціальної нерівності до питань, пов'язаних із міграцією та зростанням політичної

поляризації, радикалізації та насильницького екстремізму, – вища освіта може й повинна відігравати вирішальну роль у вирішенні цих проблем [3, с. 1]. Суспільство розвивається так стрімко, що здобуті знання дуже швидко старіють. На думку президента Всесвітнього економічного форуму в Давосі Клауса Мартіна Швабе, «багато із завдань, які виконують зараз працівники в різних секторах економіки, будуть автоматизовані або зникнуть у зв'язку зі зміною способу організації суспільства. Для нового суспільства потрібні фахівці нового типу. Перед ними стоятимуть завдання, які вимагатимуть творчого підходу та готовності до співпраці з іншими людьми та із системами штучного інтелекту» [20].

Варто також зазначити, що останніми роками скорочується життєвий цикл професій. Істотні зміни вимог до професіоналів не могли не позначитися на зміні основного терміна «професія». Поняття «професія» втрачає своє первісне значення. Поступово відбувається перехід від професії як вузькопрофесійної діяльності, що характерна системною визначеністю, конкретними формами та видами діяльності, завершеним результатом, до трансфесії, під якою в сучасній науці розуміють «вид трудової активності, що реалізується на основі синтезу та зближення професійних компетенцій, що належать до різних спеціалізованих» [11, с. 493]. В основу трансфесій покладено трансфесіоналізм, тобто здатність до виконання широкого спектру спеціалізованих видів діяльності [10, с. 49]. Проте складність і непередбачуваність довкілля дедалі частіше спонукають фахівців у процесі вирішення багатогранних питань освоювати нові види діяльності, далекі від основної професії. І тоді на перший план виходить транспрофесіоналізм.

Уперше питання необхідності підготовки фахівців особливого рівня було поставлено наприкінці ХХ століття. Британський історик Г. Перкін, говорячи про третю професійну революцію, особливу роль у ній надав «вільним» фахівцям, здатним до комплексного вирішення проблем, гнучкості, адаптивності, роботи в різних професійних середовищах. Таких фахівців він назвав транспрофесіоналами [16]. Поступово термін «транспрофесіоналізм»

доповнили такими характеристиками, як здатність до комунікацій при спільній діяльності (Дж. Пауелл, А. Пікард) [17], готовність до міжпрофесійного навчання у «спільних (міжпрофесійних) командах» (Р. Ламдін, Е. Вільямсон) [14], здатність комбінувати (інтегрувати) кілька напрямків та (або) виконувати одночасно кілька видів діяльності, багатовимірність, синергетичність, багатофункціональність (М. Кізіто) [13]. Особливий внесок у методику підготовки транспрофесіоналів зробив Х. Барр [12]. Згідно з його думкою, освітній процес неповний доти, доки він не охоплює міжпрофесійну освіту. У цьому основний акцент для формування транспрофесійних навичок може бути зроблено на практичних заняттях, зокрема і проведених з урахуванням організацій.

Науковець М. Хорсбург у своєму дослідженні наголошує на необхідності «спільного навчання» представників різних професій, що дає змогу завдяки командній роботі зміцнювати професійні відносини, підвищувати ефективність праці [18]; Р. Харден розглядає «мультипрофесіоналізм, міжпрофесіоналізм та транспрофесіоналізм як шаблі транспрофесійного навчання» [19]. Ефективна підготовка транспрофесіоналів, на його думку, можлива лише з урахуванням впровадження багатоступеневої моделі освіти та особливостей студентів.

Свій внесок у теорію транспрофесіоналізму зробили вітчизняні науковці. Науковець Л. Шевченко вважає, що транспрофесіоналізм – це «інтегральна якість фахівця, що характеризує його здатність освоювати та виконувати діяльність різних видів та груп професій» [8]. Передбачаючи поєднання кількох видів професійної діяльності, транспрофесіоналізм не заперечує наявності основної професії. У процесі розвитку транспрофесійних характеристик особистість збагачується новими знаннями, навичками, що належать до професій, часто не пов'язаних з основною. І. Хоржевська, наголошуючи на значущості транспрофесіоналізму при вирішенні комплексних завдань і проблем, підкреслює доцільність підготовки транспрофесіоналів на рівні магістратури [7]. Погоджуємося з О. Яциною, яка

тлумачить «транспрофесіоналізм» як здатність до виконання широкого радіусу спеціалізованих видів діяльності [10]. Автори дослідження встановили, що транспрофесіоналізм – це інтегративна якість особистості, що охоплює гнучкість у вирішенні проблем, міжпрофесійну комунікативність, дивергентність мислення, що відображає здатність і готовність до освоєння міжпрофесійних видів діяльності через самоосвіту та застосування їх при вирішенні та при міжпрофесійній взаємодії з різними спільнотами [6, с. 592].

Дослідження вітчизняної та зарубіжної літератури дозволило нам здійснити порівняльний аналіз підходів до визначення терміна «транспрофесіоналізм» (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняльний аналіз підходів до визначення терміна
«транспрофесіоналізм»**

Автор	Ключові характеристики транспрофесіонала
О. Ануфрієва [1]	готовність до освоєння несуміжних професій, здатність та готовність вийти за межі своєї професії
М. Кізіто [13]	здатність комбінувати (інтегрувати) кілька напрямків та (або) виконувати одночасно кілька видів діяльності, багатовимірність, синергетичність, багатофункціональність
Н. Кривцова [4]	здатність поєднувати кілька напрямків та (або) виконувати одночасно кілька видів діяльності, багатофункціональність
Р. Ладмін, Е. Вільямсон [14]	готовність до міжпрофесійних комунікацій, самоосвіти
Дж. Пауелл, А. Пікард [17]	здатність до комунікацій при спільній діяльності
О. Парубець [5]	здатність засвоювати та виконувати діяльність різних видів та груп професій
Г. Перкін [16]	готовність та здатність працювати у міжпрофесійному середовищі
М. Хорсбург [18]	необхідність спільного навчання представників різних професій, що дає змогу завдяки командній роботі зміцнювати професійні відносини, підвищувати ефективність праці
Р. Харден [19]	мультипрофесійна освіта як багатоступінчастий процес
І. Хоржевська [7]	системність, міждисциплінарність, варіативність, мобільність, інформаційна відкритість. Доцільність підготовки транспрофесіоналів на рівні магістратури
Л. Шевченко [8]	інтегральна якість фахівця, що характеризує його здатність освоювати та виконувати діяльність різних видів та груп професій
О. Яцина [10]	здатність до виконання широкого радіусу спеціалізованих видів діяльності

Висновкуємо, що немає чіткого визначення терміна «транспрофесіоналізм». У попередніх розвідках ми проаналізували основні характеристики транспрофесіоналізму [6, с. 594]. Автори статті здійснили порівняльний аналіз основних характеристик професіоналів та транспрофесіоналів (табл. 2).

Таблиця 2

Основні характеристики транспрофесіоналізму

Компонент	Основні характеристики професіонала	Основні характеристики транспрофесіонала
Особистісний	<ul style="list-style-type: none"> - професійний світогляд, - прагнення до самореалізації, - прагнення до професійного зростання - задоволеність працею як усвідомлення відповідності свого рівня домагань, які досягають результатів вимог професії 	<ul style="list-style-type: none"> - транспрофесійні ціннісні орієнтації, - соціально-професійна адаптивність, - самоактуалізація, самоорганізація, самоефективність, - гнучкість інтелекту, здатність швидко приймати рішення в умовах навколишнього середовища, що змінюється, - мотивація професійної діяльності
Функціональний	<ul style="list-style-type: none"> - професійні та психологічні знання про працю, - професійні та психологічні дії, способи, прийоми, уміння, навички, техніки, технології, - професійна навченість, вмільість, - професійне мислення, - індивідуальний стиль професійної діяльності, спілкування в рамках професії, - володіння способами професійної діяльності у мінливих та особливих, екстремальних ситуаціях 	<ul style="list-style-type: none"> - міждисциплінарні знання, - професійна мобільність, - вміння отримувати з навколишнього середовища необхідну інформацію та отримувати міждисциплінарні знання та формувати відсутні компетенції, - системність мислення, здатність до трансдисциплінарного синтезу знань та комплексного вирішення проблем, - практико-орієнтованість як здатність у процесі аналізу та вирішення проблеми залучати необхідних практичних фахівців та налагоджувати необхідні комунікації - здатність до роботи в поліпрофесійних проєктних командах, до налагодження комунікацій та управління ними

Проведений аналіз показав суттєві відмінності характеристик професіонала та транспрофесіонала. Зіставляючи характеристики професіонала та транспрофесіонала, неважко помітити, що рівень транспрофесіоналізму складніший. При цьому він не є абсолютно протилежним за своїми професійними характеристиками. Він ніби дозволяє

збільшити та розвинути ті компетенції, які були сформовані у професіонала раніше, та набути нові. Транспрофесіонал спроможний вийти за межі своєї професії.

Сучасна система вищої освіти має бути спрямована на підготовку транспрофесіоналів. Випускники ЗВО стануть успішними лише тоді, коли, окрім здобутих фундаментальних знань, здобудуть міждисциплінарні знання та навички, що дають змогу комплексно підходити до вирішення проблем, ефективно адаптуватися до зовнішнього середовища, прогнозувати майбутнє, тим самим випереджаючи його. При цьому підготовка транспрофесіоналів можлива, коли студенти одночасно з базовою освоюватимуть і суміжні професії, розширюючи тим самим свої професійні можливості.

Важливо наголосити, що спрямована на підготовку транспрофесіоналів вища освіта також дасть змогу студентам підготуватися до безперервної освіти протягом усього життя, у тому числі й у процесі самоосвітньої діяльності.

Висновки. Транспрофесіоналізм – складний теоретико-методологічний феномен. Між професіоналом і транспрофесіоналом є суттєві відмінності. Транспрофесіоналізм – це інтегративна якість особистості, що охоплює гнучкість у вирішенні проблем, міжпрофесійну комунікативність, дивергентність мислення, що відображає здатність і готовність до освоєння міжпрофесійних видів діяльності через самоосвіту та застосування їх при вирішенні проблем та при міжпрофесійній взаємодії з різними спільнотами.

До подальших напрямів відносимо дослідження softskills як необхідної складової формування готовності майбутнього юриста до транспрофесіоналізму у процесі професійної підготовки.

Бібліографічний список

1. Ануфрієва О. Л. Конкурентоспроможний випускник закладу вищої освіти: модель оцінки рівня конкурентоспроможності майбутнього менеджера. *Управління конкурентоспроможністю персоналу, робіт та*

послуг: теорія, методологія : монографія. ДЗВО «Університет менеджменту освіти», Навчально-науковий інститут менеджменту та психології. 201 с.

2. Бабій С. Основні напрями модернізації освіти: тенденції та перспективи. *Вища освіта України*. 2014. № 1. С. 28–33.

3. Декларація Конференції Міністрів в Парижі 24–25 травня 2018 року. Паризьке комюніке, Париж, 25 травня 2018 р. 23 с.

4. Кривцова Н. В. Створювальні сили створювального знання особистості трансфесіонала: smart-модель «мапа» як методологічний і методичний інструментарій *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. URL: <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9723/Kryvtsova.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Дата звернення: 21.07.2022).

5. Парубець О. Творчо-професійна трансформація друку ХХІ століття. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2014. Вип. 39. С. 70–78.

6. Попадич Б. Т. Транспрофесіоналізм: поняття та основні характеристики. *Modern research in world science : IV Міжнар. наук.-практ. конф., 10-12 липня, 2022. Львів, 2022*. С. 588–595.

7. Хоржевська І. М. Професіоналізм та професійний розвиток особистості. *Наука і освіта*. 2016. № 11. С. 59. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2016/11_2016/12.pdf (Дата звернення: 05.07.2022).

8. Шевченко Л. С. Модернізація вищої юридичної освіти в Україні: сутність, моделі, умови здійснення. *Theory and practice of jurisprudence*. 2016. 1,1. DOI:<https://doi.org/10.21564/2225-6555.2011.1.62151>. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/62151> (Дата звернення: 21.07.2022).

9. Шевчук А. В., Шевчук Л. Т. Університети третього тисячоліття як опорні центри глобального науково-освітнього простору. *Інноваційна економіка*. 2014. № 4. С. 16–21. URL: http://ie.at.ua/IE_2014/InnEco_4-53-2014.pdf. (Дата звернення: 21.07.2022).

10. Яцина О. Трансфесіоналізм в контексті теорії комунікативної дії Ю. Хабермаса. *Матеріали 76-ї підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*, м. Ужгород, (24 лютого 2022 року), 2022. С. 48–51.
11. Яцина О. Феноменологія ідентичності трансфесіонала. *Перспективи та інновації науки* (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2022. № 1(6). С. 487–498.
12. Barr H. *Interprofessional education*. New York; London: John Wiley & Sons, 2002. 47 p.
13. Kizito M. Transdisciplinarity and Information Systems: IT Governance in the Digitalisation of Healthcare. *Proceedings of the IS4SI 2017 Summit Digitalisation for a Sustainable Society*. Gothenburg, Sweden, 2017. Vol. 1, № 3. P. Retrieved from: DOI: 10.3390/IS4SI-2017-04015.
14. Ladmin R. & E. Williamson. *Blackwell Science Ltd MEDICAL EDUCATION*. 2001. № 35 (9). P. 876–883.
15. Parsons T. Professions. *International Encyclopedia of the Social Sciences* : The Macmillan Company & The Free Press, 1968. P. 536–547.
16. Perkin G. *The Third Revolution: Professional Society in International Perspective*. London: Routledge, 1996. 272 p.
17. Powell J. Professionalism, multi-professionalism, inter-professionalism and transprofessionalism. A. Pickard Retrieved from. URL: http://www.atee2005.nl/download/papers/08_bb.pdf (Accessed: 21.07.2022).
18. Horsburgh M. Multiprofessional learning: the attitudes of medical, nursing and pharmacy students to shared learning.
19. Harden R. M. Effective multiprofessional education: A three dimensional perspective. *Medical Teacher*. 1998. № 20. P. 409–416.
20. Schwab Klaus. *The Fourth Industrial Revolution Hardcover*. 2017. January 3, URL: <https://www.amazon.com/exec/obidos/ASIN/1524758868/managementc09-20/> (Accessed: 21.07.2022).